

Analysis of Women's Employment Components in the Light of the Interpretive Perspective of the Martyr Leadership

Effat Babantaja Shafiee

Level 4 student, Comparative Tafsir, Hazrat Khadija (peace be upon her),
Specialized Seminary, Babol

babanatajeffat@gmail.com

Sakineh Abbasi Karani

Graduated from Level 4, Comparative Tafsir, Hazrat Khadija (peace be upon
her) Specialized Seminary, Babol

as.karani36@gmail.com

Abstract

Women's employment in the contemporary era faces numerous challenges and opportunities that require a careful examination of religious and jurisprudential foundations. Using a descriptive-analytical method and relying on the statements and interpretive viewpoints of Ayatollah Khamenei (may he be honored), this study examines the fundamental components of women's employment. The findings indicate that, within the intellectual framework of the martyred Leader, women's employment is neither an absolute right nor a general prohibition; rather, it is a matter conditional upon observing several key criteria. The most important of these criteria include the absence of an explicit religious prohibition, the lack of conflict with vital priorities such as the family institution, compatibility with individual talents and abilities, avoidance of purely economic motives, and the preservation of the "dignity of woman" as a fundamental principle throughout this process. The conclusion suggests that, in this perspective, women's employment is a means for individual, familial, and social growth, rather than an independent goal that may lead to familial and social harms.

Keywords: Talent development, gender justice, academic rights, social rights, employment equity

تحليل مكونات توظيف المرأة في ضوء المنظور التفسيري للقيادة الشاهدة

إفت بابانتاج شفيعي

طالبة في المستوى الرابع، تخصص التفسير المقارن، حضرة خديجة عليها السلام، المعهد الديني المتخصص،
بابل

babanatajeffat@gmail.com

سكينة عباسي كراني

تخرجت من المستوى الرابع في التفسير المقارن، من معهد حضرة خديجة عليها السلام المتخصص، بابل
as.karani36@gmail.com

الملخص

يواجه عمل المرأة في العصر المعاصر تحديات وفرصاً متعددة، مما يستدعي دراسة دقيقة للأسس الدينية والفقهية. وتعتمد هذه الدراسة على المنهج الوصفي التحليلي، مستندة إلى بيانات وآراء آية الله الخامنئي التفسيرية (دام عزه)، لبحث المكونات الأساسية لعمل المرأة. وتُظهر نتائج هذه الدراسة أن عمل المرأة، في المنظومة الفكرية للقائد الشهيد، ليس حقاً مطلقاً ولا حظراً عاماً، بل هو أمر مشروط بمراعاة عدة ضوابط أساسية. ومن أهم هذه الضوابط: عدم وجود منع شرعي صريح، وألا يتعارض العمل مع الأولويات الحيوية مثل مؤسسة الأسرة، وأن يكون متناسباً مع المواهب والقدرات الفردية، وتجنب الدوافع الاقتصادية البحتة، وكذلك الحفاظ على «مكانة المرأة» بوصفه مبدأً أساسياً في هذه العملية. وتفيد الخلاصة بأن عمل المرأة، وفق هذا المنظور، هو وسيلة للارتقاء الفردي والأسري والاجتماعي، وليس هدفاً مستقلاً قد يؤدي إلى أضرار أسرية واجتماعية.

الكلمات المفتاحية: تنمية المواهب، العدالة بين الجنسين، الحقوق الأكاديمية، الحقوق الاجتماعية، المساواة في التوظيف.

تحلیل مولفه‌های اشتغال زنان در پرتو دیدگاه تفسیری رهبری شهید

عفت باباناج شفیعی

طلبة سطح ۴، تفسیر تطبیقی، مدرسه علمیه تخصصی حضرت خدیجه علیها السلام

babanatajeffat@gmail.com

سکینه عباسی کرانی

دانش آموخته سطح ۴، تفسیر تطبیقی، مدرسه علمیه تخصصی حضرت خدیجه علیها السلام، بابل

as.karani36@gmail.com

چکیده

اشتغال زنان در دوران معاصر، با چالش‌ها و فرصت‌های متعددی روبرو است که نیازمند واکاوی دقیق مبانی دینی و فقهی است. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و با تکیه بر بیانات و دیدگاه‌های تفسیری آیت‌الله خامنه‌ای رحمته الله علیه، به بررسی مولفه‌های اساسی اشتغال زنان می‌پردازد. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که در منظومه فکری رهبری شهید، اشتغال زنان نه یک حق مطلق و نه یک ممنوعیت کلی، بلکه امری است که مشروط به رعایت چندین ضابطه کلیدی است. مهم‌ترین این ضوابط عبارتند از: عدم وجود منع شرعی صریح، عدم تضاد با اولویت‌های حیاتی مانند نهاد خانواده، تناسب با استعداد و توانمندی‌های فردی، و پرهیز از انگیزه‌های صرفاً اقتصادی و همچنین، حفظ «شأن زن» به عنوان یک اصل بنیادین در این فرآیند مورد تأکید قرار گرفته است. نتیجه‌گیری حاکی از آن است که اشتغال زنان در این دیدگاه، ابزاری برای تعالی فردی، خانوادگی و اجتماعی است، نه هدفی مستقل که ممکن است به آسیب‌های خانوادگی و اجتماعی منجر شود. کلیدواژه‌ها: شکوفایی استعداد، عدالت جنسیتی، حقوق علمی، حقوق اجتماعی، تناسب اشتغال.

مقدمه

در دهه‌های اخیر، تغییرات سریع اجتماعی و اقتصادی، جایگاه زنان در عرصه کار و فعالیت‌های اجتماعی را به یکی از مباحث داغ و چالش‌برانگیز تبدیل کرده است. در این میان، تبیین جایگاه اشتغال زنان از منظر دین اسلام و به‌ویژه با استناد به قرآن کریم، نیازمند نگاهی عمیق و چندبعدی است. بسیاری از پژوهش‌ها به بررسی کلیات احکام فقهی پرداخته‌اند، اما کمتر به تحلیل «مولفه‌های کیفی» اشتغال با تأکید بر دیدگاه‌های تفسیری معاصر پرداخته شده است.

آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله علیه به عنوان یکی از مراجع تقلید و اندیشمندان معاصر، با نگاهی جامع به مسائل روز، بیاناتی دقیق و راهگشا در باب نقش‌آفرینی زنان ارائه داده‌اند. ایشان با عبور از کلیشه‌های رایج، بر این باورند که اشتغال زنان می‌تواند در صورت رعایت ضوابط مشخص، هم‌سو با اهداف عالیه اسلام باشد. این مقاله با هدف واکاوی این مولفه‌ها و ارائه چارچوبی منسجم براساس دیدگاه‌های ایشان تدوین شده است تا به عنوان راهنمایی برای سیاست‌گذاران و پژوهشگران در این حوزه عمل کند.

۱. پیشینه

در میان مقالات و پژوهشهایی که مربوط به نظرات رهبر شهید در حیطه زنان است می‌توان به نگاشته‌های زیر اشاره کرد:

- عامری و شریفی، (۱۴۰۲)؛ نقش خانوادگی و اجتماعی زن از دیدگاه

فمینیست‌ها و اندیشه‌های قرآنی آیت الله خامنه‌ای، نویسنده در این مقاله به نقد تحقیر نقش خانوادگی زنان و اهمیت یک‌جانبه آنان به هویت اجتماعی زنان، بر اساس اندیشه‌های قرآنی آیت الله خامنه‌ای پرداخته است.

- طبیعی و شکری زاده، (۱۴۰۴)؛ مطالعه تطبیقی رویکرد حضرت آیت الله خامنه‌ای و علامه سید محمد حسین فضل الله، نگارنده در این مقاله به به رویکرد و تطبیق نظرات این دو اندیشمند پیرامون مشارکت سیاسی زنان پرداخته است.

۲. زن و اشتغال

یکی از مسائلی که پس از پیروزی انقلاب اسلامی مورد توجه افکار عمومی و اندیشمندان جهان قرار گرفت، موضوع زن بود. در فضایی که مکاتب غربی با انواع جنبشهای فمینیستی درگیر بوده و زنانش معتقد بودند که به زن بودنشان ستم شده است. (علاسوند، ۱۳۹۷ ش، ص ۴۰۷) انقلاب اسلامی نگاهی نو و تحول آفرین را در مقوله زن مطرح می‌سازد و الگویی را معرفی می‌کند که نه مانند زن شرقی در حاشیه است و نه مانند زن غربی جنسیت او بر انسانیتش غلبه دارد، در همین زمان آیت الله خامنه‌ای الگوی سومی را برای زنان به تصویر می‌کشد که نه شرقی است و نه غربی، بلکه زن مسلمان ایرانی است. (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۱۲/۱۶) آنچه در این نگاه بسیار حائز اهمیت است توجه به این نکته است که حقوق و تکالیف زن مسلمان باید با توجه به آیات و روایات تعیین شود، یکی از مسائل مهم برای زنان در حیطه حقوق، بحث اقتصاد و اشتغال زنان است، قرآن کریم کسب و کار زنان را کاملاً محترم می‌داند و می‌فرماید: «لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ»؛ (نساء/۳۲) "برای مردان از آنچه کسب

کرده‌اند بهره‌ای است، و برای زنان هم از آنچه کسب کرده‌اند بهره‌ای است." اما این پذیرش، به معنای پذیرش بی چون و چرا نیست، و بلکه دارای یکسری حدود و صغوری است. آیت الله خامنه‌ای نیز ضمن موافقت با این دیدگاه، معتقد است ارزش زن لزوماً به شغل او نیست. (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۹/۲۵) به همین منظور در اشتغال زنان بایستی یکسری مولفه‌ها را مورد توجه قرار داد که در عین احترام به حقوق زن، به شان و جایگاه زنانه او نیز خدشه وارد نشود. با استحضار در بیانات آیت الله خامنه‌ای می‌توان به موارد زیر به عنوان ضوابط و مولفه‌هایی در باب اشتغال زنان به اشاره کرد:

۲-۱. شغل زمینه‌ای برای شکوفایی استعداد

زنان، دارای توانمندی‌ها و ظرفیت‌های بالقوه‌ای هستند که می‌توانند در پیشرفت و توسعه جامعه نقش مهمی ایفا کنند، معصومین علیهم‌السلام نیز به این ظرفیت زنان توجه داشته و مانع حضور آنان در جامعه نشده‌اند چنانچه به گواه تاریخ، زنان در بیعت رضوان، هجرت، مبارزه در راه ولایت حضوری موفق داشته‌اند. (علاسوند، ۱۳۹۷ش، ص ۳۶۲-۳۶۳) رهبری شهید نیز احترام به زن را در این می‌داند که به او فرصت داده شود تا تا استعدادهای برجسته و عظیمی که خداوند در او به ودیعه نهاده را در سطح خانواده، جامعه و بین الملل و برای تحقق علم و دانش، معرفت، تحقیق و سازندگی به ظهور و بروز برساند (۱۳۸۸/۷/۲۸) لذا اگر زن استعدادی در عرصه‌های علمی، سیاسی و اجتماعی دارد و نمی‌گذارند از آن استفاده کنند این ظلم به زن است. (۱۳۷۶/۷/۳۰)

۲-۲. پذیرش حقوق علمی، سیاسی و اجتماعی زنان

قرآن کریم برای پرهیز از پدید آمدن اندیشه جنسیتی، موضوع اصلی در بیان ملاک‌های انسان‌شناختی را انسان قرار داده است و معیارهایی چون کشف و شهود، تزکیه روح، قدرت اراده و انتخاب، عمل صالح، آموزش‌پذیری و قدرت عقلانی برای هردو فراهم است؛ (علاسوند، ۱۳۹۷ ش، ص ۴۶ و ۴۷) لذا در میدان فعالیت علمی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی نباید زن را اجبار کرد و نباید به سد راه او پرداخت (۱۳۷۵/۶/۲۸) البته فعالیت علمی بر سایر فعالیتها ترجیح دارد (۱۳۹۷/۱۲/۱۳) چون اگر زن بتواند به کمالات علمی و معنوی که خداوند برای زن و مرد به طور یکسان در نظر گرفته، برسد، تربیت فرزندان بهتری شود، محیط خانواده با صفا تر می‌شود و جامعه پیشرفت بیشتری خواهد کرد. (۳۰/ ۱۳۷۶/۷)

۲-۳. اصالت نداشتن اشتغال برای زنان

متون دینی دو مولفه تربیت (تربیت نسل توحیدی) و مولفه سکونت را هدف اصلی ازدواج قرار داده است. (پسندیده، ۱۳۹۸ ش، ص ۵۶-۵۸) خداوند متعال هم تریع خویش را به گونه‌ای وضع نمود که به این هدف بزرگ آسیب و خللی وارد نشود لذا در آیه ۲۳۳ بقره و ۳۴ نساء تامین مسائل مالی زنان و مادران را بر عهده مردان قرار داده است، این احکام زنان و مادران را آسوده‌تر می‌سازد تا وظایف خود را در رابطه با همسر و فرزند بهتر انجام دهند، لذا اگرچه ورود به عرصه اجتماع و کسب و کار برای زنان مباح است، ولی در برابرشان مادری الویت ندارد و در صورت تعارض این نقش‌ها، دو نقش همسری و مادری برای زنان الویت دارند. (علاسوند، ۱۳۹۷ ش، صص ۲۴۱-۲۴۳) در همین راستا رهبر شهید اینگونه

سخن گفته‌اند که مسئله اصلی زن این نیست که شغلی دارد یا نه. مسئله اصلی زنان، مسئله‌ای اساسی است که متأسفانه در غرب از بین رفته است مسائلی مانند احساس آرامش، احساس امنیت، احساس بروز استعداد و مورد ستم قرار نگرفتن در جامعه، خانواده، خانه شوهر و پدر و امثال اینها (۱۳۷۶/۷/۳۰) لذا اگر ما افتخار بکنیم که این تعداد بانوان مسئول داریم، این غلط است، اما اگر افتخار کنیم که این تعداد خانم روشنفکر، تحصیل کرده، نویسنده، فعال فرهنگی و سیاسی، مجاهده‌کار و شهادت طلب داریم، افتخار این موارد خوب است. (۱۳۹۲/۲/۲۱)

۴-۲. عدم نهی شرعی و عدم تعارض با خانواده

اشتغال زنان به خودی خود مباح است و در قرآن کریم تصریح شده زنان مالک مالی هستند که آن را کسب کرده‌اند. (علاسوند، ۱۳۹۷ش، ص ۴۰۱) لیکن همه فعالیت‌های اقتصادی، از جمله فعالیت‌های اقتصادی زنان دارای یکسری ضوابط کلی است ضوابطی مانند ضرورت طلب مال حلال و دوری از مشاغل غیرمجاز مثل خرید و فروش اشیای حرام و نجس، که سود آن حلال نیست و یا پرهیز از رشوه و حرام خواری (همان، ص ۳۸۳). آیت الله خامنه‌ای با پذیرش اصل «اشتغال زنان» که برآمده از آیه ۳۲ سوره نساء است، دو شرط را برای اشتغال ضروری می‌دانند و اینگونه تبیین نموده‌اند که اولاً: اسلام مانع مشاغل و مسئولیت‌های زنان نیست، مگر در موارد استثنایی (که حرام است)، که برخی نیز مورد اتفاق فقها و برخی نیز مورد اختلاف است (۱۳۷۱/۹/۲۵) ثانیاً: ما با اشتغال زنان مخالف نیستیم؛ بنده خودم نه با اشتغالشان و نه با مدیریتشان مخالفتی ندارم؛ البته مادامی که با مسائل اصلی (خانواده) معارضه پیدا نکند که اگر

اینگونه شد، آن (خانواده) مقدم است. (۱۴/۱۰/۱۳۹۰)

۲-۵. رعایت عفاف و پرهیز از اختلاط

حضور زن در خارج از منزل برای هرکاری از جمله اشتغال مستلزم ارتباط و تعامل با نامحرمان است. در قرآن و روایات نیز بخشی از این ضوابط مانند رعایت سترو پوشش (نور/۳۱)، پرهیز از خودآرایی و خودنمایی (احزاب/۳۳)، وقا در راه رفتن و سخن گفتن (نور/۳۱؛ احزاب/۳۲) به صورت اختصاصی برای زنان مطرح شده و برخی از ضوابط مانند کنترل نگاه (نور/۳۰-۳۱)، پرهیز از روابط رودر رو (احزاب/۵۳)، پرهیز از خلوت کردن با مرد بیگانه (کلینی، ۱۳۶۷ش، ج ۵، ص ۱۵۸)، خودداری از لمس کردن (همان، ص ۱۶۶) به طور مشترک برای هر دو جنس مطرح شده است. رهبر شهید ضمن احترام به اشتغال زنان اینطور گفته‌اند که اسلام معتقد است مرد و زن باید در همه جا اعم از خیابان، اداره و تجارتخانه یک حد و مرزی داشته باشند. میان زن و مرد مسلمان حجاب و مرزی تعیین شده است. اختلاط و امتزاج مردان با زنان مانند امتزاج مردان با هم و یا زنان با هم نیست، این مسئله باید رعایت شود؛ هم مرد باید رعایت کند و هم زن باید رعایت کند؛ اگر این دقت و حساسیت اسلام نسبت به روابط و نوع اختلاط زنان و مردان رعایت شود همه کارهایی که مردان می‌توانند در عرصه اجتماع انجام دهند زنان هم می‌توانند انجام دهند. (۲۰/۱۲/۱۳۷۵)

۲-۶. ضرورت تناسب شغل با طبیعت زن

خداوند متعال زنان و مردان را به صورت تکوینی متفاوت از یکدیگر آفریده است قرآن کریم در ماجرای تولد حضرت مریم علیها السلام می‌فرماید: «لَیْسَ الذَّكَرُ

کَالْأُنْثَى» (آل عمران/ ۳۶)؛ "پسر مانند دختر نیست." در آیات دیگر نیز به صراحت به این تفاوتها اشاره شده است. (رک: بقره/ ۲۲۲-۲۲۳-۲۸۲؛ نساء/ ۳۴؛ زخرف/ ۸۶) در متون روایی نیز تفاوتهایی برای زن و مرد مطرح شده از جمله تفاوت در عواطف (کلینی، ۱۳۶۷ش، ج ۵، ص ۳۲۴)، حیا (صدوق، ۱۴۰۳ق، ج ۳، ص ۴۶۸)، قسواي جسمانی (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۳۳، ص ۴۵۸) و غیرت (کلینی، ۱۳۶۷ش، ج ۵، ص ۵۰۴ و ۵۰۵). رهبر شهید نیز همسو با این نگاه معتقدند که زن و مرد در همه فعالیتهاى مربوط به جامعه بشری و زندگی، مشترک و همسان هستند. البته برخی از مشاغل هست که باب زنان نیست چون با ترکیب جسمانی آنان هماهنگ نیست و برخی از مشاغل هست که باب مردان نیست چون با وضعیت اخلاقی و جسمی آنان تطبیق نمی‌کند. (۱۳۷۵/۱۲/۲۰)

۷-۲. عدالت جنسیتی در احراز مشاغل مدیریتی

وجود تفاوتهاى انکارناپذیر میان زن و مرد، تفاوتهاى حقوقی آنان را نیز توجیه می‌کند (علاسوند، ۱۳۹۷ش، ص ۷۵) این مسئله نباید به برتری مردان بر زنان تفسیر شود چرا که در منطق قرآن تنها دلیل برتری انسانها بر یکدیگر تقوای الهی است (حجرات/ ۱۳) به همین دلیل زنان و مردان باید به یک اندازه از فرصت‌های موجود، که البته متناسب با تکوینشان است بهره‌مند شوند، آیت الله خامنه‌ای با همین نگاه، نسبت به نسپردن مسئولیتهای کلیدی به زنان انتقاد داشته و گفته - اند که چرا زنان مسئولیتهای مدیریتی کلیدی جامعه را ندارند؟ در حالی که صلاحیتهای خوبی در زنان است و وقتی که می‌خواهند این موارد را بررسی کنند و کسانی را به عنوان اصلح انتخاب نمایند در کنار مردان، زنان را در این مجموعه ببینند و بدون تعصب، فرد اصلح را انتخاب نمایند. (۱۳۶۹/۱۰/۱۶)

نتیجه‌گیری

بررسی دیدگاه‌های تفسیری و بیانات آیت‌الله خامنه‌ای علیه السلام نشان می‌دهد که نگاه ایشان به اشتغال زنان، نگاهی «تعادلی» و «شرطی» است، نه یک‌جانبه. در این دیدگاه، اشتغال زنان نه ممنوع است و نه مطلقاً تشویق شده، بلکه تابعی از شرایط و ضوابطی است که سلامت فرد و جامعه را تضمین می‌کند. مهم‌ترین دستاورد این پژوهش آن است که اشتغال زنان زمانی مشروع و مطلوب است که:

- از نظر شرعی مانعی نداشته باشد.
 - به عنوان یک اولویت، با وظایف اصلی خانوادگی در تضاد نباشد.
 - براساس استعداد و علاقه واقعی فرد باشد، نه فشارهای بیرونی.
 - انگیزه آن صرفاً اقتصادی نباشد، بلکه به دنبال تحقق بخشیدن به ظرفیت‌های وجودی زن باشد.
 - شأن و کرامت زن در محیط کار حفظ شود.
- بنابراین، سیاست‌گذاری‌های مربوط به اشتغال زنان باید براساس این مولفه‌ها طراحی شوند تا هم از آسیب‌های اجتماعی جلوگیری شود و هم از ظرفیت‌های عظیم زنان برای پیشرفت جامعه بهره‌برداری گردد. این رویکرد، مسیری میانه و متعادل را پیشنهاد می‌دهد که هم به حقوق زنان احترام می‌گذارد و هم به ارزش‌های بنیادین خانواده و دین پایبند است.

منابع و مأخذ

کتاب؛

- * قرآن کریم (۱۳۸۷ش)، ترجمه ناصر مکارم شیرازی، قم: نگارش.
۱. ابن بابویه قمی، محمد بن علی (۱۴۰۳ق)، الخصال، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
 ۲. پسندیده، عباس (۱۳۹۸ش)، رضایت زناشویی، چ ۱، قم: سازمان چاپ و نشر دارالحديث.
 ۳. علاسوند، فریبا (۱۳۹۷ش)، زن در اسلام، چ ۵، قم: زلال کوثر.
 ۴. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۷ش)، چ ۳، الکافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
 ۵. مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳ق)، بحار الانوار، چ ۲، بیروت: موسسه الوفاء.

مقاله؛

۱. طبعی، منصوره و طاهره شکری زاده (۱۴۰۴)؛ مطالعه تطبیقی رویکرد حضرت آیت الله خامنه ای و علامه سید محمد حسین فضل الله، پژوهشنامه تاریخ، سیاست و رسانه، سال هشتم، شماره دوم، پیاپی ۳۰.
۲. عامری، معصومه و معصومه شریفی (۱۴۰۲)؛ نقش خانوادگی و اجتماعی زن از دیدگاه فمینیست ها و اندیشه های قرآنی آیت الله خامنه ای، همایش ملی انقلاب اسلامی و افق تمدنی آینده، دومین همایش ملی انقلاب اسلامی و افق تمدنی آینده، جلد اول.

سایت؛

بیانات رهبری شهید: KHAMENEI.IR.